ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ CARL OTTO LENZ της 10ης Ιουνίου 1987 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Α — Τα πραγματικά περιστατικά

1. Η υπόθεση στην οποία αναπτύσσω τώρα τις προτάσεις μου αφορά και αυτή την εφαρμογή των διατάξεων του βελγικού βασιλικού διατάγματος της 21ης Δεκεμβρίου 1967, που ήδη αναφέρθηκαν στην υπόθεση 197/85, και κατά τις οποίες, σε περίπτωση σωρεύσεως βελγικής συντάξεως επιζώντων με σύνταξη γήρατος — έστω αλλοδαπής —, οι παροχές δεν μπορούν να υπερβούν ορισμένο ανώτατο όριο.

2. Αυτές οι διατάξεις διαδραματίζουν ρόλο για την Coenen, της οποίας ο σύζυγος, ολλανδός, κάτοικος Βελγίου, είχε λάβει από το Νοέμβριο 1976 βελγική σύνταξη επιζώντων δυνάμει του μόνου βελγικού δικαίου, καθώς και ολλανδική σύνταξη γήρατος από τον Οκτώβριο 1976. Η τελευταία σύνταξη του είχε χορηγηθεί βάσει προαιρετικών εισφορών που είχαν καταβληθεί από τον Ιανουάριο 1957 και που συνεχίστηκαν να καταβάλλονται μέχρι της συμπληρώσεως του 65ου έτους της ηλικίας της Coenen τον Αύγουστο 1979.

3. Μετά το θάνατο του συζύγου της το Φεβρουάριο 1983, η Coenen συνέχισε στην αρχή να λαμβάνει την ολλανδική σύνταξη του συζύγου της και αργότερα, από το Μάιο 1983 (βάσει των προαναφερθεισών προαιρετικών εισφορών) δική της ολλανδική σύνταξη γήρατος. Έλαβε επίσης στην αρχή (από το Μάρτιο 1983) βελγική σύνταξη επιζώντων. Τον Απρίλιο 1984, όμως, έγινε εφαρμογή των προαναφερθεισών αντισωρευτικών διατάξεων έτσι ώστε, λαμβανομένου υπόψη του ανωτάτου ορίου που έπρεπε να τηρηθεί, η βελγική σύνταξη επιζώντων δεν καταβλήθηκε πλέον και ζητήθηκε η απόδοση των ήδη καταβληθέντων ποσών.

4. Αυτό αιτιολόγησε την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Tribunal du travail της Αμβέρσας. Το εν λόγω δικαστήριο, θεωρώντας ότι για την έκδοση της απόφασής του είναι αναγκαία ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, ανέστειλε τη διαδικασία, με Διάταξη της 6ης Φεβρουαρίου 1986 [1] και υπέβαλε στο Δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

« Πρέπει ή δεν πρέπει να θεωρηθούν ως παροχές της ίδιας φύσεως, κατά την έννοια του άρθρου 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71, με τις ενδεχόμενες συνέπειες που αυτό θα είχε για την εφαρμογή του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71 και των άρθρων 7 και 46 του κανονισμού 574/72, ή "σύνταξη επιζώντων" που χορηγείται στον επιζώντα σύζυγο δυνάμει της βελγικής συνταξιοδοτικής νομοθεσίας για τους μισθωτούς εργαζόμενους, βάσει της περιόδου απασχολήσεως του αποβιώσαντος συζύγου ή των περιόδων ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν από αυτόν ή από αυτή και η "σύνταξη γήρατος" που χορηγείται δυνάμει της ολλανδικής συνταξιοδοτικής νομοθεσίας (AOW) σε έγγαμη γυναίκα που συμπλήρωσε το 65ο έτος της ηλικίας της χωρίς να έχει η ίδια συμπληρώσει περιόδους απασχολήσεως ή ασφαλίσεως στις Κάτω Χώρες, της οποίας όμως ο αποβιώσας σύζυγος έχει συμπληρώσει περιόδους ασφαλίσεως κατά την ολλανδική συνταξιοδοτική νομοθεσία; »

5. Αφού έλαβα γνώση των παρατηρήσεων που κατέθεσαν το καθού της κύριας δίκης, η ολλανδική κυβέρνηση και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, θεωρώ ότι πρέπει να προβώ στην ακόλουθη ανάλυση.

* Μετάφραση από τα γερμανικά.

1 — Η εγγραφή στο πρωτόκολλο του Δικαστηρίου έγινε στις 12 Φεβρουαρίου 1986.

Β — Ανάλυση

6. *1.* Αν βασιστώ στη διατύπωση του υποβληθέντος ερωτήματος — προβαίνοντας ωστόσο σε μια τροποποίηση, έστω και για το λόγο ότι η διαδικασία της εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δεν μπορεί να καταλήξει σε εφαρμογή του δικαίου και διότι μόνο ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου μπορεί να επιτευχθεί — δεν διαβλέπω κανένα ειδικό πρόβλημα που να αφορά το περιεχόμενο του όρου « παροχές της ιδίας φύσεως » κατά την έννοια του άρθρου 12 του κανονισμού 1408/71 (ούτε τον αποκλεισμό της εφαρμογής των αντισωρευτικών εθνικών διατάξεων που συνδέεται μ' αυτό τον όρο).

7. Μπορώ να παραπέμψω σχετικώς στη νομολογία (για παράδειγμα στην απόφαση επί της υποθέσεως 171/82 [2]) κατά την οποία οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών, πρέπει να θεωρούνται ότι είναι της ίδιας φύσεως όταν το αντικείμενό τους και ο σκοπός τους, καθώς και η βάση υπολογισμού τους και οι προϋποθέσεις χορηγήσεώς τους είναι όμοιες. Αντίθετα, κατά την ίδια νομολογία, δεν πρέπει να θεωρούνται ως συστατικά στοιχεία για την κατάταξη των παροχών χαρακτηριστικά που είναι μόνο τυπικά. Μπορεί να προστεθεί σ' αυτό — η Επιτροπή ορθώς το ετόνισε — ότι πολλές αποφάσεις σαφώς κατέδειξαν ότι πρέπει να στηριζόμεθα σε *ευρεία* σημασία του εν λόγω όρου. Μπορεί σχετικώς να αναφερθεί η απόφαση στην υπόθεση 4/80 [3], κατά την οποία μπορούν να θεωρηθούν ως παροχές της ιδίας φύσεως οι παροχές αναπηρίας που έχουν μετατραπεί σε σύνταξη γήρατος και οι παροχές αναπηρίας που δεν έχουν ακόμα μετατραπεί σε σύνταξη γήρατος. Αναφέρω επίσης την απόφαση στην υπόθεση 238/81 [4], που δέχθηκε ότι η ίδια εκτίμηση ισχύει για μια αγγλική σύνταξη γήρατος (*retirement pension*) και για σύνταξη χηρείας χορηγούμενης βάσει του γενικού ολλανδικού νόμου περί συντάξεως χηρών και ορφανών. Θα υπενθυμίσω επίσης, εκτός των αποφάσεων στην υπόθεση 180/78 και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 116, 117 και 119 έως 121/80, την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση 171/82 η οποία, ασφαλώς, έκρινε ότι η ιταλική σύνταξη γήρατος και η γαλλική « εξασφάλιση πόρων λόγω παραιτήσεως » δεν μπορούν να θεωρηθούν ως παροχές της ίδιας φύσεως, σαφώς, όμως, κατέδειξε ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών δεν έχουν σημασία και ότι χαρακτηριστικά που είναι μόνο τυπικά δεν μπορούν να βασίσουν την εκτίμηση.

8. *2.* Η Επιτροπή τόνισε επίσης, ορθώς, ότι δεν μπορεί να συναχθεί κανένα χρήσιμο για το τεθέν πρόβλημα συμπέρασμα στην προκειμένη περίπτωση από το γεγονός ότι η διευκρίνιση κατά την οποία, για την εφαρμογή του άρθρου 12, παράγραφος 2, του κανονισμού, οι συντάξεις αναπηρίας, γήρατος και χηρείας θεωρούνται ως παροχές της ιδίας φύσεως, προστέθηκε μετά την προσχώρηση της Δανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας στο παράρτημα VI του κανονισμού 1408/71 (για τη Δανία υπό το στοιχείο Β, σημείο 8, για την Ιρλανδία υπό το στοιχείο ΣΤ, σημείο 4, και για το Ηνωμένο Βασίλειο υπό το στοιχείο Ι, σημείο 9). Δεν μπορεί πράγματι να συναχθεί από αυτό, όσον αφορά για παράδειγμα τις παροχές άλλων κρατών μελών για τα οποία δεν υφίσταται αυτή η διευκρίνιση, ότι σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να γίνει ανάλογη εκτίμηση των αναφερθεισών παροχών. Παραπέμπω σχετικώς στην απόφαση στην υπόθεση 238/81 η οποία, αφενός, ανέφερε την επενεχθείσα διευκρίνιση για το Ηνωμένο Βασίλειο, και, αφετέρου, τόνισε ότι, ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών, οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως πρέπει να θεωρούνται ότι είναι της ίδιας φύσεως όταν ταυτίζονται ως προς το

2 — Απόφαση της 5ης Ιουλίου 1983 στην υπόθεση 171/82, Biagio Valentini κατά Assedic Lyon, Συλλογή 1983, σ. 2157, ιδίως σ. 2170, σκέψη 13.

3 — Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1980 στην υπόθεση 4/80, Remo D'Amico κατά Office national des pensions pour travailleurs salariés, Slg. 1980, σ. 2951, ιδίως σ. 2954.

4 — Απόφαση της 5ης Μαΐου 1983 στην υπόθεση 238/81, Raad van Arbeid κατά Van der Bunt-Graig, Συλλογή 1983, σ. 1385, ιδίως σ. 1397 και επ.

αντικείμενο και τη βάση υπολογισμού (σκέψεις 12 και 13). Πρέπει επίσης να αναφερθεί η απόφαση στην υπόθεση 171/82 στην οποία, όσον αφορά τη νομική κατάσταση στη Γαλλία, όχι μόνο απλώς αντλήθηκε από τις προαναφερθείσες διευκρινίσεις αντίθετο συμπέρασμα, αλλά όπου, τουναντίον, έγιναν δεκτά — το απέδειξα — κριτήρια επιτρέποντα να δίδεται απάντηση στο πότε πρόκειται περί παροχών της ιδίας φύσεως κατά την έννοια του άρθρου 12 του κανονισμού 1408/71.

9. *3.* Επί του ερωτήματος αν οι παροχές που ζητεί η Coenen δυνάμει του βελγικού δικαίου και του ολλανδικού δικαίου κοινωνικής ασφαλίσεως είναι παροχές της ίδιας φύσεως, παρατηρώ ότι η ολλανδική κυβέρνηση και η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι πρέπει να δοθεί σ' αυτό καταφατική απάντηση. Αντιστρόφως, το ONPTS, καθού, τάχθηκε σαφώς υπέρ αρνητικής απαντήσεως, επισημαίνοντας, για να στηρίξει αυτή την εκτίμηση, ότι η σύνταξη χηρείας που εξαρτάται από την ασφάλιση του συζύγου δεν καταβάλλεται κατά το ολλανδικό δίκαιο παρά μέχρι του 65ου έτους της ηλικίας και ότι, στη συνέχεια, παραχωρεί τη θέση της σε προσωπική σύνταξη γήρατος (ενώ η σύνταξη χηρείας καταβάλλεται κατά το βελγικό δίκαιο χωρίς περιορισμό ηλικίας). Ανέφερε επίσης το γεγονός ότι η Coenen πρέπει να θεωρείται η ίδια ως ασφαλισμένη βάσει των καταβληθεισών από το σύζυγό της εισφορών (που ήταν ανάλογες με το κοινό εισόδημα), ότι προαιρετικές εισφορές καταβλήθηκαν επιπλέον υπέρ αυτής ενώ ο σύζυγός της είχε υπερβεί το 65ο έτος της ηλικίας του και ότι η σύνταξη γήρατος του ολλανδικού δικαίου, την οποία η σύζυγος δικαιούται προσωπικώς, αποσκοπεί στο να διασφαλίσει επαρκές εισόδημα (ενώ η σύνταξη χηρείας δεν αποβλέπει σ' αυτό το σκοπό κατά το βελγικό δίκαιο, αλλά είναι απλώς ανάλογη με την περίοδο κατά την οποία ο σύζυγος κατέβαλε εισφορές και με τις μικτές του αποδοχές).

10. Θα ήθελα απλώς να τονίσω σχετικώς — εφόσον στην ουσία δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να εκφέρει τέτοια κρίση — ότι πολλά στοιχεία συνηγορούν υπέρ της απόψεως της Επιτροπής, η οποία κρίνει ότι οι επίμαχες παροχές έχουν *ως προς το ουσιώδες* τον ίδιο σκοπό και την ίδια βάση υπολογισμού και θεωρεί για τα λοιπά ότι οι διαφορές που προβάλλει το ONPTS δεν είναι ουσιώδεις, αλλά συνιστούν απλώς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε εθνικής έννομης τάξης που μπορούν να μη ληφθούν υπόψη. Αυτή η άποψη αντιστοιχεί πράγματι περισσότερο με τη θέση αρχής που πηγάζει από τη νομολογία (η κρίση στηρίζεται σε ευρέα κριτήρια εκτιμήσεως), θέση αρχής που φαίνεται επίσης ότι ενδείκνυται προς αποφυγή κάθε αντιρρήσεως από την άποψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή των γενικών αρχών του δικαίου (που αλλέως θα ήταν δύσκολο να αποφευχθεί σε περίπτωση όπως η προκειμένη, η οποία αφορά συγχρόνως το δικαίωμα επί συντάξεως βάσει *υποχρεωτικής* ασφαλίσεως και δικαίωμα κεκτημένο βάσει *προαιρετικών* εισφορών στις Κάτω Χώρες).

11. Η Επιτροπή μπόρεσε επίσης να επικαλεστεί γνώμη της διοικητικής επιτροπής για την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων εργαζομένων η οποία, δεδομένου ότι προέρχεται από κατ' εξοχήν ειδικό οργανισμό, έχει ασφαλώς μεγάλη σημασία. Όταν ο βέλγος αντιπρόσωπος επέστησε την προσοχή της επιτροπής, στις αρχές του 1982, επί του γεγονότος ότι μια χήρα που είχε συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας της δεν λάμβανε πλέον σύνταξη χηρείας δυνάμει του ολλανδικού δικαίου, αλλά προσωπική σύνταξη γήρατος και ότι, δυνάμει του βελγικού δικαίου, αυτό μπορούσε να συνεπάγεται σημαντική μείωση της βελγικής συντάξεως χηρείας την οποία επίσης εδικαιούτο, λόγω του αντισωρευτικού κανόνα που δεν αφορά παρά τις συντάξεις *γήρατος*, η διοικητική επιτροπή έκρινε ομόφωνα τον Ιούλιο 1982 ότι σε παρόμοια περίπτωση θα ήταν καλό,προς αποφυγή οιασδήποτε οικονομικής ζημίας, να θεωρούνται ως παροχές της

ίδιας φύσεως η βελγική σύνταξη χηρείας και η ολλανδική σύνταξη χηρείας που έχει μετατραπεί σε σύνταξη γήρατος (βλέπε πρακτικά συνεδριάσεων της 22ας και 23ης Απριλίου 1982 και 7ης και 8ης Ιουλίου 1982 της διοικητικής επιτροπής που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο). Είναι πράγματι δυνατό να γίνει δεκτή η άποψη της Επιτροπής, κατά την οποία θεωρεί ότι αυτή η λογική εκτίμηση πρέπει επίσης να εφαρμόζεται στις περιπτώσεις όπου δεν καταβάλλεται στην αρχή ολλανδική σύνταξη χηρείας, αλλά κατά τις οποίες — δεδομένου ότι η σύζυγος δεν χήρευσε παρά μετά τη συμπλήρωση του 65ου έτους της ηλικίας της — χορηγείται αμέσως σύνταξη γήρατος.

12. *4.* Αλλά δεν μπορεί κανείς να αρκεστεί — όπως το κατέδειξε και η Επιτροπή — στις μέχρι τώρα παρατηρήσεις μου.

13. α) Κατά τα πραγματικά περιστατικά που κοινοποιήθηκαν στο Δικαστήριο — η βελγική σύνταξη χηρείας δεν οφείλεται παρά κατ' εφαρμογή του βελγικού δικαίου, επομένως χωρίς να παρίσταται ανάγκη να γίνει επίκληση του κοινοτικού δικαίου και χωρίς να λαμβάνονται υπόψη περίοδοι ασφαλίσεως στην αλλοδαπή —, πρέπει επίσης να υπομνησθεί η νομολογία κατά την οποία πρέπει σε παρόμοια περίπτωση να εφαρμόζεται πλήρως το εθνικό δίκαιο, περιλαμβανομένων των εθνικών αντισωρευτικών κανόνων [5]. Έτσι, τουλάχιστον στην αρχή, το άρθρο 12 του κανονισμού1408/71, ειδικότερα το περιέχομενο της δεύτερης φράσης της δεύτερης παραγράφου του, δεν λαμβάνεται υπόψη σε περίπτωση όπως η προκειμένη και μόνο ο *εθνικός δικαστής* θα μπορούσε να ερευνήσει, στο πλαίσιο της εφαρμογής του εθνικού του δικαίου, μήπως οι εφαρμοστέες αντισωρευτικές διατάξεις είναι υπερβολικές λαμβανομένης υπόψη της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή της τηρήσεως των στοιχειωδών αρχών του δικαίου.

5 — Βλέπε ιδίως την απόφαση της 2ας Ιουλίου 1981 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 116, 117, 119, 120 και 121/80, Rijksdienst voor Werknemerspensioenen κατά Giorgio Celestre και λοιπών, Συλλογή 1981, σ. 1737, ιδίως σ. 1753.

14. β) Πρέπει, ωστόσο, να ληφθεί υπόψη ότι η αναφερθείσα νομολογία περιλαμβάνει επίσης μια επιφύλαξη: ορίζει πράγματι ρητώς ότι το σύστημα του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71 πρέπει να εφαρμοστεί « αν η εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής αποδεικνύεται λιγότερο ευνοϊκή για τον εργαζόμενο από την εφαρμογή των κανόνων του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/77 » [6]. Μ' αυτό τον τρόπο, το άρθρο 12 του κανονισμού 1408/71 λαμβάνεται εκ νέου υπόψη (όπως το καταδεικνύει το τέλος της παραγράφου 2) και παρέχει σημαντικές ενδείξεις για την εφαρμογή των εθνικών αντισωρευτικών διατάξεων.

15. Από αυτά προκύπτει ότι ο εθνικός δικαστής — όπως σαφώς κατέδειξαν οι αποφάσεις στις υποθέσεις 238/81 και 296/84 — πρέπει να προβεί σε ορισμένη σύγκριση. Οφείλει, αφενός, να υπολογίσει το ποσό των παροχών κατά το εσωτερικό δίκαιο (λαμβάνοντας υπόψη τις εθνικές αντισωρευτικές διατάξεις). Αφετέρου, το ποσό των παροχών πρέπει να υπολογιστεί κατά το άρθρο 46 του κανονισμού 1408/71. Λαμβάνεται καταρχάς υπόψη το ποσό που ο εργαζόμενος δικαιούται κατά την εθνική νομοθεσία αν δεν δικαιούται σύνταξη δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους (αυτός ο υπολογισμός αποκλείει επομένως τις αντισωρευτικές διατάξεις) [7]. Πρέπει στη συνέχεια να γίνει αναλογικός υπολογισμός της παροχής σύμφωνα με το άρθρο 46, παράγραφος 2. Αν το άθροισμα των δύο ποσών υπερβαίνει τα ανώτερα θεωρητικά ποσά που έχουν υπολογιστεί σύμφωνα με τη παράγραφο 2, στοιχείο α), πρέπει να γίνει αντίστοιχη μείωση, η δε απόφαση στην υπόθεση 238/81 διευκρινίζει σχετικώς ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, εφαρμόζεται κατ' αποκλεισμό των αντισωρευτικών κανόνων που προβλέπει η εθνική νομοθεσία (σκέψη 15).

6 — Ibid, σκέψη 9.

7 — Ibid, σκέψη 12.

16. γ) Τέλος, πρέπει επίσης να αναφερθεί το άρθρο 46, παράγραφος 2, του κανονισμού 574/72 που ρητώς αναφέρεται στο υποβληθέν στο Δικαστήριο ερώτημα.

17. Από αυτό σαφώς προκύπτει ότι, για την εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71, τα ποσά των παροχών που αντιστοιχούν στις περιόδους προαιρετικής ασφαλίσεως ή προαιρετικής συνεχίσεως της ασφαλίσεως δεν λαμβάνονται υπόψη, δηλαδή δεν περιλαμβάνονται στα ποσά που αφαιρούνται (η απόφαση στην υπόθεση 98/77 [8] το τόνισε στην περίπτωση προαιρετικής εξαγοράς ασφαλιστικών εισφορών).

18. Πρέπει επίσης να υπομνησθεί σχετικώς η απόφαση στην υπόθεση 176/78 [9]. Η εν λόγω απόφαση έκρινε πράγματι ότι δεν μπορεί να λαμβάνεται υπόψη, για το συνυπολογισμό των περιόδων, περίοδος ασφαλίσεως που συμπληρώθηκε βάσει προαιρετικής ασφαλίσεως ή προαιρετικής συνεχίσεως της ασφαλίσεως υπό το κράτος νομοθεσίας κράτους μέλους, η οποία συμπίπτει με περίοδο ασφαλίσεως ή κατοικίας που συμπληρώθηκε βάσει υποχρεωτικής ασφαλίσεως υπό το κράτος νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους, χωρίς εντούτοις αυτό να στερεί τον εργαζόμενο από το ευεργέτημα αυτής της περιόδου.

19. δ) Νομίζω έτσι ότι εξέτασα τα αναγκαία στοιχεία από την άποψη του κοινοτικού δικαίου για την επίλυση της υποθέσεως που έχει υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου.

Γ — Προτάσεις

Συνοπτικά προτείνω να δοθεί στο υποβληθέν ερώτημα η εξής απάντηση:

20. Το άρθρο 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71 έχει την έννοια ότι παροχές είναι της ίδιας φύσεως όταν ταυτίζονται το αντικείμενό τους και ο σκοπός τους καθώς και η βάση υπολογισμού τους και οι όροι χορηγήσεώς τους. Τα γενικά κριτήρια που εφαρμόζονται δεν αποκλείουν, επομένως, να υφίστανται παροχές της ίδιας φύσεως στην περίπτωση κατά την οποία χορηγείται σύνταξη χηρείας σε μια χώρα και σύνταξη γήρατος σε άλλη χώρα (διότι η σύνταξη χηρείας δεν καταβάλλεται σ' αυτή τη χώρα παρά μόνο μέχρις ορισμένης ηλικίας και στη συνέχεια μετατρέπεται σε προσωπική σύνταξη γήρατος).

21. Όταν μια σύνταξη οφείλεται δυνάμει της μόνης εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους (χωρίς επίκληση του κοινοτικού δικαίου ούτε περιόδων ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν σε άλλο κράτος μέλος), ο κανονισμός 1408/71 δεν αποκλείει την εφαρμογή του εθνικού δικαίου στο σύνολό του, δηλαδή περιλαμβανομένων των αντισωρευ-

8 — Απόφαση της 14ης Μαρτίου 1978 στην υπόθεση 98/77, Max Schaap κατά Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Slg. 1978, σ. 707, ιδίως σ. 713.

9 — Απόφαση της 5ης Απριλίου 1979 στην υπόθεση 176/78, Max Schaap κατά Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Συλλογή 1979, σ. 1673, ιδίως σ. 1685, σκέψη 10.

τικών του διατάξεων. Στην περίπτωση που αυτό συνεπάγεται αποτέλεσμα δυσμενέστερο παρά η εφαρμογή του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, το τελευταίο αυτό άρθρο έχει εφαρμογή.

22. Στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71, οι παροχές που αντιστοιχούν σε περίοδο προαιρετικής ασφαλίσεως δεν μπορούν να λαμβάνονται υπόψη, σύμφωνα με το άρθρο 46, παράγραφος 2, του κανονισμού 574/72.